

ארבעת הנהרות המוזכרים בתורה⁽⁹⁾, ועל המדברות⁽¹⁰⁾, אומר "ברוך עושה [מעשה]⁽¹¹⁾ בראשית"⁽¹²⁾.

רבי יהודה אומר: הרואה את הים הגדול⁽¹³⁾, אומר "ברוך שעשה את הים

וגבורתו מלא עולם" כי בתופעות אלו⁽⁶⁾ ניכר שינוי הטבע על פני שטחים נרחבים⁽⁷⁾.

על ההרים ועל הגבעות המשוונים בגובהם ובמראיהם, וניכרת בהם גבורת הבורא⁽⁸⁾, ועל הימים ועל הנהרות המפורסמים כמו

ודייק המג"א [רכח ג] שכתבו "כמו" כי כוונתם לכל נהרות המשוונים בגודלם כמו חידקל ופרת. וראה בשו"ע שם שאין מברך עליהם אלא אם לא שינו את מהלכם מכפי שהיו בעת הבריאה [בשו"ע נקט שלא נשתנו ע"י אדם, וכ"כ מהרש"א, אך הפמ"ג נקט שלא "נתהוו אחר כך", והיינו גם ע"י סחף, וראה רש"י בראשית יד ג שים המלח נמשך מאליו אחר זמן]. ונחלקו אליהו רבה ופמ"ג אם כשהוא מסופק אם השתנו מברך עליהם או לא.

10. באשל אברהם [בוטשאטש] כתב ש"מדבר" הוא מקום שאין עוברים בו אלא מחמת הכרח, מחשש אריות, וגם יערות בכלל זה.

11. כך הגירסא במשנה שבמשניות, אך היעב"ץ כתב שתיבה זו היא ביאר האמוראים ללשון המשנה.

12. מהר"ץ חיות [נדה כג א] הסכים עם האומרים שבתחילת הבריאה היתה ארץ כדורית לגמרי, ולא היו בה הרים וגבעות אלא מהמבול ואילך, אך בספר פירות תאנה הביא מפרקי דרבי אליעזר [ה] שבמאמר ה' ביום השלישי "יקו המים" עלו מקצוות הארץ ההרים והגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ, ונתגלגלו המים לעמקים.

13. בשו"ע [רכח א] כתב דהיינו הים שעוברים בו לארץ ישראל ומצרים, דהיינו הים התיכון, ובמשנה ברורה ביאר שנקרא "ים הגדול" מפני חשיבותה של ארץ ישראל [ובמדרש רבה בראשית כג מבואר שנוצר רק בזמן אנוש, כאשר

רעה, ורק בברכות הנהנין מצינו לעיל [מ ב] שנחלקו אם מברכין על מין קללה, כי הברכה על ההנאה [וראה גליוני הש"ס].

6. הגר"א [בשנות אליהו] ביאר שנקטה המשנה תופעות שהן בארבעת היסודות, ה"זוועות" הן באדמה שהיא יסוד ה"עפר, ה"רעמים" הם ביסוד ה"מים", הברקים מיסוד ה"אש", וה"רוחות" הוא יסוד ה"רוח", וה"זיקין" הן כנגד השמים שהוא יסוד חמישי.

7. ברכת "שכוחו וגבורתו" נתקנה על כל שינוי בטבע [שניכר למרחקים], ולכן מברך בכל פעם, אפילו שלא עברו שלושים יום בין ראייה לראיה, שהרי בכל פעם רואה רעם או ברק אחר [ראה מג"א ריח ד] אך לא נתקנה על ראית דבר קבוע, ומשום כך אינו אומרה על הים הגדול, אף שמקיף את כל העולם, [ראה אליהו רבה ופמ"ג רכח א"א א].

8. ע"פ שו"ע [רכח ג], ובערוך השלחן כתב דהיינו הרי האלפים הרי אררט וכדו', ובאורחות רבינו [או"ח ח"ב קיז] הביא בשם החזו"א שבשאר ההרים, כגון הרי ירושלים, החיוב תלוי בהתפעלות הרואה, וכפי הרגלו בראיית הרים גבוהים, וראה באור לציון [מו ב] ובזאת הברכה [יו ג] על הר הזרמון [ובמור וקציעה ביאר ש"הרים" הם הגבוהים, ו"גבעות" הן הזקופים ותלולים מאד, וכן עמוקים ורחבים ומרהיבים נפש האדם].

9. תוס' [ד"ה על] כתבו "לא על כל נהרות, אלא ארבע נהרות דכתיבי בקרא, כמו חידקל ופרת",